UPUTE

o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Savez antifašističkih boraca i antifašista RH

Listopad 2026.

Sadržaj:

Uvod 1

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara 2

Opće mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara 3

Dobra od lokalnog značenja 4

Postupak predlaganja i donošenja odluke o dobru od lokalnog značenja 5

Memorijalna baština 7

Značenje spomenika 8

Spomenici kao kulturna baština i identitet naselja 9

Memorijalna baština 20. stoljeća danas 10

Primjeri ..... 11 - 17

Prilozi ..... 18 - 21

Popis literature 22

Zaštita dobara od lokalnog značenja kao sastavnica kulture sjećanja

UVOD

Kultura sjećanja je sastavni dio kulture svake zajednice te je duboko utkana u njen identitet. Kao i svaka kultura, kultura sjećanja se stvara, mijenja, interpretira, čuva u svijesti njenih nositelja te prenosi sljedećim naraštajima. S obzirom da se kultura sjećanja češće povezuje s poviješću i identitetom užih područja, manjih naselja ili je vezana uz određeno povijesno razdoblje kao i ideologiju, podložna je utjecajima vladajućih kultura.

Kultura sjećanja je univerzalni fenomen, društvena obveza zajednice koja se stvara na svim nivoima društva: na nivou obitelji, naselja, regija i države, a odgovara na pitanje što je to što se ne smije zaboraviti.

Materijalni oblik kulture sjećanja, spomenici, kao i njen nematerijalni oblik, predaja, a kasnije i legenda, povezani su sa završetkom određenih razdoblja, sa smrću i nestajanjem, a nastaju u cilju očuvanja sjećanja na događaje i osobe koji su odigrali značajnu ulogu i ostavili trag u povijesti zajednice.

U usporedbi s lokalitetima, kućama u kojima se odigrao značajan događaj za zajednicu ili je u njoj rođena važna povijesna ličnost, a koje su vremenom postale dio identiteta zajednica, spomenici, kao skulpture u prostoru, imaju vidljiviju ulogu u kulturi sjećanja. Izrađuju se od materijala koji svojim fizičkim svojstvima osigurava dugotrajnost (sjećanja), dok je njihovo likovno oblikovanje gotovo u pravilu vezano uz dominantne likovne smjerove vremena u kojem nastaju. Kao takvi, spomenici postaju materijalizirani podsjetnici, reperi i orijentiri u prostoru, simbolična mjesta pamćenja koja u sebi nose dio kolektivne svijesti. Po razumijevanju mještana i korisnika, što su spomenici stariji njihova vrijednost postaje veća te ih se i bez valorizacije struke karakterizira kao kulturnu baštinu. U cilju iznošenja svoje zadaće, očuvanja sjećanja živim, spomenici su se uvijek češće podizali u središtima naselja, na frekventnim lokacijama, nego na samim mjestima događaja.

Jednom podignuti spomenici od strane vlasti se predaju na održavanje zajednici, a upravo stanje pojedinih spomenika ilustrira prolaznost njegovog značaja ili nestanka dijelova zajednice kojima je pripadao. Pa tako, i pored svojeg povijesnog značaja i kvalitete materijala, s protokom vremena spomenici neizbježno blijede, jednako kao i na njemu uklesani tekstovi i imena onih kojima su posvećeni.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Nakon Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji je donio Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora u lipnja 1999. godine, koji je kroz godine više puta mijenjan i dopunjavan, Hrvatski sabor je na sjednici održanoj 6. prosinca 2024. godine donio novi Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara[1].

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara uređuju vrste kulturnih dobara i mjere njihove zaštite i očuvanja, Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, nadležnost za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturne baštine, financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara kao i druga pitanja u vezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara. Zakon ističe kako su kulturna dobra od interesa za Republiku Hrvatsku i uživaju i štiti kulturna dobra kao dio nacionalne baštine Republike Hrvatske u svrhu trajnog očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta.[2] Zaštita kulturnim dobrima, nekretninama i stvarima od kulturnog, povijesnog, gospodarskog i ekološkog značenja, a za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku., osigurana je i kroz članak 52. Ustava Republike Hrvatske[3], koji štiti i prirodna bogatstva poput mora, morskih obala i otoka, voda, zračnog prostora, rudnog blaga, zemljišta, šuma, biljnog i životinjskog svijeta.

Članak 5. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara dijeli kulturna dobra na materijalna i nematerijalna dobra; a opisuje ih kao pokretne i nepokretne stvari od kulturno-povijesnog, umjetničkog, arhitektonskog, paleontološkog, arheološkog, etnografskog, antropološkog i znanstvenog značenja kao i nematerijalne oblike i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti koja su od interesa za Republiku Hrvatsku te se na temelju Odluke o proglašenju statusa kulturnog dobra upisuju u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Kulturnim dobrom proglašava se nepokretna, pokretna i nematerijalna baština koja predstavlja i pridonosi cjelovitosti prostornog, kulturnog i zajedničkog nacionalnog identiteta svih povijesnih regija Republike Hrvatske. Nepokretno kulturno dobro[4] može biti:

– naselje ili njegov dio,
– građevina ili njezini dijelovi ili građevina s okolišem,
– elementi povijesne opreme naselja,
– povijesno zelenilo, vrt, perivoj, park i drvored,
– javna plastika i drugi slični objekti,
– tehnički objekt s uređajima,

[1] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_12_145_2369.html

[2] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_12_145_2369.html, I. OPĆE ODREDBE, *Predmet Zakona*, Članak 1.

[3] Ustav Republike Hrvatske, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_01_8_121.html

[4] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_12_145_2369.html, Članak 9.

– memorijalno područje, mjesto i obilježje u vezi s povijesnim događajima i osobama,
– arheološko nalazište i zona, uključujući podvodna nalazišta i zone,
– područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima,
– krajolik čija su obilježja rezultat djelovanja i međudjelovanja prirodnih i/ili ljudskih čimbenika.

Kulturna dobra se dijele na nepokretna, pokretna i nematerijalna, a Zakon ih štiti kroz tri kategorije: preventivno - radi sprječavanja propadanja i/ili ugrožavanja njegove vrijednosti[5], trajno - utvrđivanjem svojstva kulturnog dobra i kao dobra od lokalnog značenja. Za utvrđivanje statusa kulturnog dobra u članku 14. Zakona navode se kriteriji: izvornost, cjelovitost, povijesna, estetska, društvena, znanstvena i/ili duhovna vrijednost, kao i druge utvrđene vrijednosti izražene nizom obilježja ovisno o vrsti kulturnog dobra.[6]
Kulturnim dobrom proglašava se nepokretna, pokretna i nematerijalna baština koja predstavlja i pridonosi cjelovitosti prostornog, kulturnog i zajedničkog nacionalnog identiteta svih povijesnih regija Republike Hrvatske.[7]

Opće mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara

Mjerama zaštite i očuvanja kulturnih dobara kroz članak 25. Zakona[8], određuju se obveze i prava vlasnika kulturnog dobra. Mjere se razlikuju u zavisnosti od vrste dobara, a neke od mjera zaštite i očuvanja koja se odnose na spomenike kao javnu plastiku su sljedeće:

– *očuvanje cjelovitosti i izvornosti, značaja i vrijednosti kulturnog dobra ili njegovog dijela,*
– *održavanje i poboljšanje stanja kulturnog dobra,*
– *oživljavanje i obnova izvornih sadržaja,*
– *prihvatljive promjene i osiguranje održivosti,*
– *osiguranje primjerenih okolišnih uvjeta,*
– *promicanje i povećanje vrijednosti te osiguranje pristupačnosti,*
– *aktivnosti u svrhu sprječavanja opasnosti od nestajanja, uništenja ili pretjerane komercijalizacije,*
– *prenošenje znanja i informacija te podizanje svijesti o vrijednosti kulturne baštine posebice putem formalnog i neformalnog obrazovanja.*

Provedbu i upravljanje kulturnim dobrom tumači članak 29. predmetnog Zakona te objašnjava kako „Vlasnici i nositelji prava upravljaju pojedinačno zaštićenim

[5] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, *Privremeni status kulturnog dobra,* Članak 16.
[6] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Članak 14.
[7] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Stavak 2, članak 14.
[8] isto

nepokretnim kulturnim dobrima i radi očuvanja njihove vrijednosti dužni su o njima skrbiti i odgovorni su za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara prema odredbama ovoga Zakona“.

Također, stavak 3. navedenog članka Zakona navodi da ukoliko „nema vlasnika i nositelja prava ili su oni nepoznati, za upravljanje kulturnim dobrima iz stavka 1. ovoga članka odgovorna je jedinica lokalne samouprave na čijem se području kulturno dobro nalazi, sukladno ovom Zakonu.“

Isto tako, članak 29., *Provedba upravljanja kulturnim dobrom*, u stavku 4. propisuje kako „jedinice lokalne samouprave upravljaju kulturno-povijesnim cjelinama na svojem području putem prostornih planova lokalne razine, odlukom o komunalnom redu i drugim odlukama sukladno posebnim propisima.“ Novi Zakon propisuje i kako je u odluke o komunalnom redu[9] potrebno uvrstiti konzervatorske smjernice koje se odnose na uređenje pročelja, postavljanje spomen-ploča, uređenje okućnica i dvorišta zgrada u vlasništvu fizičkih ili pravnih osoba u dijelu vidljivim s površina javne namjene (komunalna oprema, različite instalacije).

Dobra od lokalnog značenja

S obzirom na velik broj kulturnih dobara[10] upisanih u Registar kulturnih dobara, njihovu raznolikost i reprezentativnost u smislu graditeljskih i tehničkih dostignuća, nacionalni i povijesni značaj, likovnost, kao i brojne druge odlike te njihovu kompleksnu zaštita i očuvanje, nije moguće sva kulturna dobra upisati u Registar kulturnih dobara. Gotovo je nemoguće kulturnu baštinu kategorizirati kao više ili manje vrijednu, ali je činjenica kako pojedina kulturna dobra imaju značaj i predstavljaju dio povijesti i identiteta lokalnih zajednica, vezana su uz događaje i autore važne za pojedine zajednice te ih one prepoznaju i tumače dijelom svog identiteta. Zaštitu tog dijela baštine Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara propisuje člankom 22. koji objašnjava kategoriju „dobro od lokalnog značenja“.

Zaštita dobara od lokalnog značenja

Članak 22. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih zaštitu dobara postupanje s dobrima od lokalnog značenja propisuje kroz sljedeće stavke:

„(1) Zaštitu dobara od lokalnog kulturno-povijesnog i/ili društvenog značenja, koja nisu upisana u Registar, može proglasiti predstavničko tijelo županije, Grada Zagreba, grada ili općine, ako se nalaze na njihovu području.

(2) Ako se za dobro iz stavka 1. ovoga članka naknadno utvrdi status kulturnog dobra, primjenjuju se mjere zaštite i očuvanja određene za to kulturno dobro.

[9] Članak 30,. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

[10] 9038 kulturnih dobara je upisano u Registar kulturnih dobara, dana 31.03.2025.

(3) Za dobra od lokalnog značenja predstavničko tijelo iz stavka 1. ovoga članka određuje mjere zaštite i očuvanja koje može provoditi i kroz prostorne planove, a za pokretna dobra od lokalnog značenja te mjere može utvrditi i provoditi u stručnoj suradnji s ustanovama za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

(4) Odluka o proglašenju dobra od lokalnog značenja dostavlja se Ministarstvu radi upisa u Evidenciju dobara od lokalnog značenja koja je sastavni dio Registra."[11]

Postupak predlaganja i donošenja odluke o dobru od lokalnog značenja

Odluku o proglašenju dobra od lokalnog značenja, kako to Zakon[12] propisuje, donosi Općinsko vijeće te odluku dostavlja na znanje Ministarstvu kulture i medija, a radi kvalitetnije suradnje poželjno je i nadležnom Područnom konzervatorskom uredu ili Područnoj konzervatorskoj službi[13].

Prijedlog Općinskom vijeću može uputiti fizička ili pravna osoba upoznata sa značajem i vrijednošću predmetnog dobra te u prijedlogu navesti obrazloženje potrebe zaštite.

Također, prilikom valorizacije dobra, moguće je obratiti se za suradnju nadležnom konzervatorskom uredu ili službi na čijem se području predmetno dobro nalazi. Na ovaj način lokalne zajednice same identificiraju materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu koja čini dio njihovog identiteta, osiguravajući očuvanje materijalnih predmeta poput zgrada, male sakralne arhitekture, spomenika unutar naselja ili spomenika na grobljima. Zaštitom nematerijalne baštine kao temelja identiteta osigurava se očuvanje i prijenos znanja, umijeća i vještina. Zapisivanjem lokalne povijesti čuva se sjećanja na etničke zajednice, događajima i ljude koji su svojim životima i djelima ostavili trajni trag u zajednici, a danas u njoj više nisu prisutni.

Dostavljenu donesenu odluku o zaštiti dobra od lokalnog značenja Ministarstvo kulture i medija upisuje u Registar kulturnih dobara RH, u Evidenciju dobara od lokalnog značenja. Dobra od lokalnog značenja se označavaju slovom L i rednim brojem.

[11] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, https://www.zakon.hr/z/340/zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara

[12] Članak 22., Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, 2024.

[13] NN 46/2025 (14.3.2025.), Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva kulture i medija : Područni konzervatorski ured Zagreb, Rijeka, Split, Osijek; Područne konzervatorske službe Bjelovar, Krapina, Sisak, Slavonski Brod, Požega, Varaždin, Karlovac, Pula , Gospić, Zadar, Šibenik, Trogir , Dubrovnik, Imotski, Vukovar

Uz Odluku je potrebno dostaviti i podatke o dobru koji se također unose u Registar, a koji se odnose na:

– naziv kulturnog dobra,
– status zaštite,
– vrstu kulturnog dobra,
– klasifikaciju,
– vremensko određenje,
– autora,
– lokacijske podatke (adresu, naselje, grad/općinu, županiju),
– nadležni Konzervatorski ured ili službu,
– opis kulturnog dobra,
– karakterističnu fotografiju.

Evidencija dobara od lokalnog značenja obuhvaćena je i Pravilnikom o obliku, sadržaju i načinu vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske Ministarstva kulture i medija (NN 19/2023).

Evidencija dobara od lokalnog značenja javno se objavljuje na mrežnim stranicama Ministarstva kulture i medija u pregledniku Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske, na poveznici https://registar.kulturnadobra.hr/#/ , te su podaci javno dostupni.

Zaštitom dobara od lokanog značenja jedinice lokalne samouprave formiraju sustav upravljanja i primjerene prezentacije kulturnih dobara na području svoje teritorijalne nadležnosti.

Čuvanjem i prenošenjem sjećanja na povijesne događaje i ličnosti koji su od osobite važnosti za zajednicu definiraju i jačaju svoj identitet. Obnovljena dobra od lokalnog značenja, njihovo redovito održavanje i interpretacija kroz publikacije, digitalne sadržaje osigurava edukaciju lokalnog stanovništva i posjetitelja, povezuje generacije, a kroz primjerene manifestacije dobra od lokalnog značenja mogu imati značajnu ulogu u razvoju kulturnog turizma i područja kao destinacije.

Memorijalna baština

Memorijalnu baštinu čine javni spomenici, groblja, ali i kulturni krajolici. Spomenici, biste i druga javna obilježja[14] predstavljaju dio povijesti i identiteta zajednice, te se, bez obzira na status zaštite, prema njima treba odnositi s poštovanjem.

Spomenici posvećeni žrtvama često su u ruralnim zajednicama podizani od strane seoskih majstora, te su građeni po uzoru na ranije poznate sakralne predloške uz odgovarajuće oblikovne prilagodbe i s dodatkom novih simbola. Iako nemaju umjetničku vrijednost, ti spomenici svjedoče o narodnoj interpretaciji i načinu odavanja počasti žrtvama. I danas je na području Republike Hrvatske, u malim zajednicama, sačuvan velik broj takvih utilitarnih spomenika, čija, često i nevješta izvedba, i danas govori o njihovom značaju i ulozi u kolektivnoj memoriji. Ukoliko na bilo koji način spomenici memorijalne baštine sprječavaju suvremene (re)organizacije javnog prostora na kojem su izvorno postavljeni, umjesto trajnog uklanjanja, preporuča se izbor druge, dostojanstvene, lokacije. Ukoliko ih nije moguće pozicionirati u javnom prostoru, poželjno je prenošenje spomenika na mjesno groblje. Takvim se izborom lokacije spomenici podignuti stradalima žrtvama postavljaju na sigurnu i lokaciju dostojnu poštovanja.

Memorijalnu baštinu čine i ambijentalne cjeline groblja s pripadajućim kapelicama, mauzolejima, skupnim grobnicama boraca te drvoredima i pojedinačnim stablima. Posebno su na grobljima vrijedni očuvani stari nadgrobni spomenici, koji iako više nemaju živuće nasljednike, svjedoče o povijesti naselja te predstavljaju dokument naselja u kojem su zapisana imena i podaci života nekadašnjih stanovnika i demografske promjene. Posljednjih se godina na brojnim grobljima takvi spomenici iskapaju i slažu na hrpe u rubnim dijelovima groblja, te lome uslijed pomicanja i nepravilne pohrane. Ubrzo postaju gomila lomljenog kamena, a dio kontinuiteta naselja zauvijek nestaje.

Kulturni krajolik[15], do sada premalo prepoznat oblik kulturne baštine, uz antropogeni utjecaj čovjeka na neposredno okruženje, čuva izvorne lokacije povijesnih događaja, upisane u spomenike, koji su, s vremenom, srasli s prirodnim okruženjem od kojeg su, privremeno, oduzeti. Ti gotovo potpuno zaboravljeni spomenici malih dimenzija, često su smješteni uz izvor vode ili specifično prirodno obilježje u reljefu koje je pružalo mjesto za okupljanje i zaklon najranjivijih skupina izbjeglog stanovništva improviziranih bolnica.

[14] Izvori, česme, ploče, rodne kuće…

[15] https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/kulturni-krajolik/7243

Značenje spomenika

Etimologija

Riječ *spomenik* izvodi se od latinske riječi *monumentum*, *moneo, monere*, što znači "podsjetiti" ili "upozoriti", spomenik omogućuje da vidimo prošlost i tako nam pomaže vizualizirati ono što dolazi u budućnosti.[16]

Iako se rijetki spomenici ističu veličinom i složenošću arhitektonske izvedbe, oni su, vjerojatno, najkompleksniji dio kulturne baštine.
Spomenik se definira kao:
1.a.) arhitektonsko ili kiparsko djelo posvećeno uspomeni na zaslužne ljude ili znamenite događaje
b.) zdanje iznad ili pored groba posvećeno uspomeni na mrtve; nadgrobni spomenik
2. a.) materijalna baština iz prošlih vremena (pisani spomenik; spomenik kulture)
b.) svaka činjenica, djelo ili stvar koja obilježava ili podsjeća na prošle događaje…[17]
ili
*kao predmet, osobito velik ili izrađen od kamena, koji je izrađen u spomen i da bi se ukazalo poštovanje prema nekoj osobi ili skupini ljudi,ili *posebno mjesto za tu svrhu.[18],[19]
Spomenici su vjerojatno oduvijek imali i funkciju prenošenja povijesnih ili političkih informacija, a izražavali su i društveno-političku moć vladara.
Arheolozi smatraju drevne spomenike simbolima moći koji su služili kao mjesta za komunikaciju s duhovima predaka, povjesničari umjetnosti spomenike promatraju kao umjetnička djela, s antropolozi na spomenike gledaju kao na *materijalizirana sjećanja oko kojih je formiran skup određenih praksi i postupanja, obrednih i ritualnih radnji, priča predaja* te kao takvi, predstavljaju i dio nematerijalne baštine.[20]
Prvi javni spomenici podizani su u prapovijesti kao megaliti[21], građevine izgrađena od golemih kamenih blokova. Slijede piramide, obelisci, stele, zavjetni reljefi, a uvijek su u vezi s kultom. Rimsko carstvo je podizalo javne spomenike na forumima i u cirkusima: slavoluke, spomen-stupove i kipove konjanika. U srednjem vijeku javnih je spomenika manje, a najbrojniji su križevi ili figure svetaca. U renesansi dominantni su spomenici omiljena su bile biste i reprezentativni konjanički portreti. U razdoblju baroka i klasicizma, osim konjaničkih kipova, podizali su se slavoluci te složene fontane. Nacionalne ideologije u drugoj polovici 19. stoljeća proizvode nacionalni spomenik kojima se slave heroji nacije.

[16] https://en.wikipedia.org/wiki/Monument

[17] https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d1xiUBE%3D&keyword=spomenik

[18] https://www.eionet.europa.eu/gemet/hr/concept/5360

[19] nadgrobni spomenik. *Hrvatska enciklopedija*, *mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 1.4.2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/nadgrobni-spomenik>.

[20] Tihana Pupovac Nevena Škrbić Alempijević, Pristup socijalističkim spomenicima danas, Studia ethnologica Croatica, vol. 29, str. 11–18, Zagreb, 2017.

[21] megalit. *Tehnički leksikon (2007), mrežno izdanje* . Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 3.4.2025., https://tehnicki.lzmk.hr/clanak/megalit

Spomenici podignuti tijekom 20. i 21. stoljeća integriraju i reinterpretiraju sve povijesne oblike čime često nastaju alegorijske kompozicije, a najbrojnije su memorijalne skulpture i apstraktne forme. [22]

Spomenici kao kulturna baština i identitet naselja

Kroz zaštitu dobara od lokalnog značenja se lokalnim zajednicama predlaže ispitivanje značaja i društvene angažiranosti oko primjerenog očuvanja i obnove lokalne baštine i običaja. Analizom korištenja javnog prostora, predviđa se izbor novih, prikladnih lokacija pozicioniranje postojećih spomenika, ali i predviđanje komplementarnih lokacija za postavljanje novih. Umjesto razgradnje, devastacije i vandalizma koji negiraju povijesne događaje i pojedince koji su svojim likom i dijelom doprinijeli društvu, pa, u konačnici, i povijesni kontinuitet razvoja zajednice, spomenici trebaju čuvati svoju informativnu i edukativnu funkcija te kroz prostornu dimenziju otvoreni javnosti.

Spomenici posvećeni herojima i žrtvama ratova podizani su kako bi se materijaliziranjem u javnim prostorima očuvalo prisutnim sjećanje na tragične događaje i njihove žrtve. Danas su brojni od tih spomenika uklonjeni, zapušteni, devastirani i izgubljeni u šumama i napuštenim selima. Spomenici su promjenom društvenog uređenja premiješani na druge lokacije unutar naselja ili na mjesna groblja. Dok su pojedini spomenici nastavili živjeti pored novih spomenika, drugi su spomenici prenamijenjeni postavljanjem drugih simbola i ploča sa imenima sljedećih generacija poginulih boraca i nedužnih žrtava.

Selektivnim brisanjem dijelova povijesti, njegovim negiranjem i odricanjem, zajednice, pa i društvo u cjelini, negira događaje, pretke, sumještane, i na kraju, sebe same. U određenom trenutku tržišno poželjno predstavljena povijest i kulturna baština postaju proizvod, koji, kao i svaki, ima svoj rok trajanja.

Zaštitom dobara od lokanog značenja jedinice lokalne samouprave uspostavljaju sustav upravljanja i primjerene prezentacije kulturnih dobara, definiraju i jačaju svoj identitet, čuvaju i prenose sjećanje na povijesne događaje koji su se odigrali prije nekoliko stotina ili desetaka godina. Na ovaj način, sustavnim istraživanjem, dokumentiranjem, osmišljavanjem i kontinuiranim provođenjem prigodnih kulturnih manifestacija, općine, gradovi i županije, uz očuvanje i obnovu spomeničke baštine, uređuju svoje neposredno okruženje, a kao rezultat navedenih aktivnosti čuvaju svoju povijest, a dodatnim aktivnostima mogu potaknuti razvoj suvremenog kulturnog turizama.

[22] https://tehnika.lzmk.hr/javni-spomenici/

Memorijalna baština 20. stoljeća danas

Globalizacija razgrađuje male zajednice, osobne i obiteljske intime i svijest o pripadnosti zajednici. Nestaje usmeno prenošenje tradicije, nestaje pričanje i prepričavanje, prijenos znanja „s koljena na koljeno“ koje se stoljećima čuvalo i prenosilo usmenom predajom i koje je predstavljalo vid inicijacije u zajednicu. Brzina koju suvremeni život nameće i intoksikacija informacijama suvremenih medijima, koji pretjeranim naglašavanjem potrebe komunikacije i razmjene informacija, neposrednoj, tradicijskoj, komunikaciji i povjerenju unutar zajednica, počevši od obiteljske, oduzima vrijednost, potiskuje u sjećanje i osuđuje na zaborav. Tradicijskoj, usmenoj predaji, priči o ljudima i njihovoj sudbini, pouci o izboru i njegovim posljedicama, danas su najbliži govora prilikom komemoracija.[23]

MJESTA PAMĆENJA

Mjesta pamćenja su na mapi svijeta označena spomenicima. Da bi se nečega sjetili, bez papira, olovke i poznavanja pisma, ljudi su vezali čvorove na užetu ili platnenim maramicama. Spomenici obilježeni odgovarajućim simbolima i sažetim posvetama, s listama imena ili samo jednim imenom koji su svi nosili. Borac. Žrtva fašističkog terora. Jednako kao oni čvorovi, spomenici čuvaju sjećanje. Samo, kao što su platnene maramice postale povijesni predmet, kao što su oni koji su vezali čvorove znali zaboraviti na što su ih trebali podsjetiti, novim generacijama uskoro neće imati tko objasniti na koga i na što spomenik čuva sjećanje…

Mjesta krvavih bitki monumentalno su uređena, kako bi se uklonio bilo kakav trag straha, boli, patnje, agonije, užasa ... S prolaskom vremena, skupocjeno uređene pozornice posjećuje sve manje publike. I pored poslanih pozivnica, uzvanika nema. Vrijeme čini svoje, sad je red na odavanje počasti drugim nesretnim mladićima.

Kako vrijeme, uz brojne druge nikome drage darove, donosi zaborav, bitku, sada protiv vremena, potrebno je neumorno nastavljati. Obnova, interpretacija, održivost, interaktivnost, digitalizacija, vidljivost i atraktivnost neki su od kriterija suvremenog društva koje memorijalna baština ne može ispuniti. Zaključujemo kako je sjećanje izrazito aktivan posao koji iziskuje plan održavanja, program upravljanja, detaljnu satnicu i, naravno, troškovnik.

Kultura sjećanja nastaje s nestajanjem određene kulture, sa smrću, sa životom koji je postao prošlost. Postojanja mjesta pamćenja je pokušaj zaustavljanje vremena koje izjednačuje i briše sve, male i velike, pobjednike i gubitnike….

Zaključak Kao što se život čovjeka s protokom godina počinje označavati postignućima i gubicima, koji bez obzira koliko ga pomno planirali, usmjeravaju životni vijek u nepredvidljivim smjerovima, tako se i cjelokupna povijest ljudskog društva, osim brojem godinama i stoljećima dijeli na velike povijesne događaje, tragedije,

[23] Čiji duži dio čini pozdravljanje okupljenih dužnosnika nego spomen onih radi kojih se komemoracija održava…

znanstvena otkrića i tehnološka dostignuća. Kontinenti, države, nacionalne i lokalne zajednice imaju univerzalnu mjernu jedinicu za te velike događaje na prostorima koji naseljavaju, na kojima su živjeli njihovi preci i na kojem se nadaju da će živjeti njihovi potomci, a nazivamo je spomenikom. Materijaliziranje prošlog trenutka, jer uvijek je prošli, kojim se pokušava osigurati trajnost uspomene.

Međutim, kako prolaze godine, vrijednosti se mijenjaju, a velike događaje zabilježene u kamenu ili željezu neizbježno zamjenjuju novi, ni manje ni više značajni, ali svježiji jer njihovi svjedoci nose živo sjećanje. I kao što su njihovi preci, i oni prije njih, imali potrebu zapisati događaj, podižu se novi spomenici i tako će zauvijek biti.

PRIMJERI

Memorijalna obilježja upisana u Registar kulturnih dobara u kategoriji Dobro od lokalnog značenja – memorijalni obilježja i mjesta vezana uz NOB

NASELJE	REGISTARSKI BROJ	KLASIFIKACIJA
Nerežišća	L-102	memorijalne građevine
Nebojan	L-41	memorijalna obilježja i mjesta
Moštanica	L-42	memorijalna obilježja i mjesta
Donja Mlinoga	L-43	memorijalna obilježja i mjesta
Jošavica	L-44	memorijalna obilježja i mjesta
Kraljevčani	L-45	memorijalna obilježja i mjesta
Luščani	L-46	memorijalna obilježja i mjesta
Mošćenica	L-47	memorijalna obilježja i mjesta
Lug Poznanovečki	L-52	memorijalne građevine
Kamanje	L-57	memorijalna obilježja i mjesta

Primjer obrasca za izradu Katastra obilježja Antifašističke borbe i Domovinskog rata, Općina Malinska – Dubašnica,
autor Darko Fanuko

NAZIV			
SMJEŠTAJ (naziv grada/općine)			
LOKACIJA (mjesto/predjel/adresa, koordinate)			
AUTOR SPOMENIKA		**GODINA PODIZANJA**	
KRATKI POVIJESNI PODACI (tj. povod komemoriranja)			
VRSTA	ploča		
	sklop		
	zona		
PODVRSTA (komemoriranje)	pojedina osoba		
	ustanova		
	događaj		
TIPOLOŠKA PRIPADNOST	Antifašistički pokret		
	Domovinski rat		
Sadašnje stanje spomen obilježja	Dobro		
Stanje okoliša	loše (neprikladno)		
	dobro		
Ocjena današnjeg stanja obilježja	dobro		
	zapušten		
	vrlo loše		
	ugrožen		
Stupanj oštećenja			
Eventualna ranija oštećenja i intervencije (točne podatke upisati u rubriku Opaske)			
Potrebne intervencije (kratak opis)			
Konzervatorska valorizacija	povijesna vrijednost		
	umjetnička		
	propisati eventualne mjere zaštite		
Registrirano memorijalno područje			

Katastar obilježja Antifašističke borbe i Domovinskog rata
KATASTARSKA KARTICA Br.

<table>
<tr><td>Fotografija:</td><td>Lokacija (isječak karte):

Koordinate spomen obilježja:

Poveznica za opis spomenika:</td></tr>
<tr><td colspan="2">Napomene:
Web stranica
Popis imena žrtava</td></tr>
<tr><td>Popisivač:</td><td>Datum i mjesto:</td></tr>
</table>

Primjer ispunjene tablice
Katastar obilježja Antifašističke borbe i Domovinskog rata
KATASTARSKA KARTICA Br.

NAZIV		Spomen ploča na groblju Bogovići - Malinska	
SMJEŠTAJ (naziv grada/općine)		Općina Malinska - Dubašnica	
LOKACIJA (mjesto/predjel/adresa)		Stipkino, groblje Bogovići	
AUTOR SPOMENIKA		**GODINA PODIZANJA**	Subnor Dubašnice.
KRATKI POVIJESNI PODACI (tj. povod komemoriranja)		Spomen ploča na grobu četvorice poginulih boraca 26. Dalmatinske divizije poginulih kod oslobađanja Malinske 17.4.1945. godine	
VRSTA		ploča	x
		sklop	
		zona	
PODVRSTA (komemoriranje)		pojedina osoba	
		ustanova	
		događaj	x
TIPOLOŠKA PRIPADNOST		Antifašistički pokret	x
		Domovinski rat	
Sadašnje stanje spomen obilježja			
Stanje okoliša		loše (neprikladno)	
		dobro	x
Ocjena današnjeg stanja obilježja		dobro	
		zapušten	
		vrlo loše	
		ugrožen	
Stupanj oštećenja		Nema oštećenja	
Eventualna ranija oštećenja i intervencije (točne podatke upisati u rubriku Opaske)		Nije ih bilo	
Potrebne intervencije (kratak opis)		Nema potrebe za intervencijom.	
Konzervatorska valorizacija		povijesna vrijednost	
		umjetnička	
		propisati eventualne mjere zaštite	L-75
Registrirano memorijalno područje			

Fotografija:	**Lokacija (isječak karte):** Koordinate spomen obilježja: Poveznica za opis spomenika:
Eventualne opaske:	
Popisivač:	**Datum i mjesto:**

Katastar obilježja Antifašističke borbe i Domovinskog rata
KATASTARSKA KARTICA Br.

NAZIV	Spomen ploča Petru (Petra) Turčiću		
SMJEŠTAJ (naziv grada/općine)	Zidarići, Općina Malinska - Dubašnica		
LOKACIJA (mjesto/predjel/adresa)	Obiteljska kuća u Zidarićima		
AUTOR SPOMENIKA		**GODINA PODIZANJA**	22.10.1976.
KRATKI POVIJESNI PODACI (tj. povod komemoriranja)	Petru Turčiću zamjeniku komandanta flotile II POS-a. Poginuo na Visu 1944. godine.		
VRSTA	ploča		x
	sklop		
	zona		
PODVRSTA (komemoriranje)	pojedina osoba		x
	ustanova		
	događaj		
TIPOLOŠKA PRIPADNOST	Antifašistički pokret		x
	Domovinski rat		
Sadašnje stanje spomen obilježja			
Stanje okoliša	loše (neprikladno)		
	dobro		
Ocjena današnjeg stanja obilježja	dobro		
	zapušten		
	vrlo loše		
	ugrožen		
Stupanj oštećenja	Nema oštećenja.		
Eventualna ranija oštećenja i intervencije (točne podatke upisati u rubriku Opaske)	Nije ih bilo.		
Potrebne intervencije (kratak opis)	Nema potrebe za intervencijom.		
Konzervatorska valorizacija	povijesna vrijednost		
	umjetnička		
	propisati eventualne mjere zaštite		L-75
Registrirano memorijalno područje			

Fotografija:	**Lokacija (isječak karte):** Koordinate spomen obilježja: Poveznica za opis spomenika:
Eventualne opaske: **Spomen ploča Petru (Petra) Turčić na njegovoj rodnoj kući u Zidarićima. Poginuo je 1944. godine na otoku Visu**	
Popisivač:	**Datum i mjesto:**

Prilozi

Prijedlog obrasca za proglašenje

PRILOG 1.

REPUBLIKA HRVATSKA
_____ ŽUPANIJA
OPĆINA _____
OPĆINSKI NAČELNIK

KLASA:
URBROJ:
Mjesto, datum...

Na temelju članka __. Statuta Općine _____(„Službeni glasnik“ Općine ____, broj: _____, _____.)datum ____, načelnik Općine _____ donio je

Odluku

o proglašenju dobra od lokalnog značaja

Obrazloženje (zašto se donosi odluka o dobru od lokalnog značenja (povijest, vrijednost, identitet zajednice)

_____
_____
_____
_____
_____

Slijedom navedenog, uz mišljenje područnog konzervatorskog ureda/službe u mjesto, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija, (KLASA:, URBROJ., datum) (kojim je predloženo Općini IME OPĆINE proglašenje predmetne zgrade, spomenika ili dr dobrom od lokalnog značenja) Općinsko vijeće Općine IME OPĆINE donosi Odluku o proglašenju dobra od lokalnog značenja NAZIV DOBRA OD LOKALNOG ZNAČENJA
U prilogu: Mišljenje nadležnog konzervatorskog ureda/službe (KLASA:, URBROJ., datum.)

Načelnik

PRILOG 2.

OPĆINSKO VIJEĆE

KLASA:
URBROJ:
Mjesto, _____. godine.

Na temelju članka 17. Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine, NN 145/2024) i članaka BROJ ČLANKA Statuta Općine NAZIV OPĆINE („Službeni glasnik“ Općine NAZIV OPĆINE, Broj: SLUŽBENOG GLANIKA, Općinsko vijeće Općine NAZIV OPĆINE na svojoj KOJOJ PO REDU sjednici održanoj dana DATUM, donijelo je

Odluku

o proglašenju kulturnog dobra od lokalnog značenja

I.
U cilju zaštite kulturno - povijesne ZGRADE/SPOMENIKA/CJELINE (povijesno središte naselja, tradicijske zgrade, vinski podrumi – na primjer)/MANIFESTACIJE/, NEMATERIJALNOG KULTURNOG DOBRA (vještine, umijeća, običaji…/TOPONIMA/ ZBIRKE/ izgrađenoj na k. č. br. broj čestice , k.o. naziv katastarske općine, z k. uloška broj z. k. uloška, na adresi adresa, (ukoliko je nepokretno kulturno dobro ili manifestacija ne navodi se katastarska čestica odnosno adresa) proglašava se kulturnim dobrom od lokalnog značenja.

II.
Sukladno odredbama članka 22. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 145/2024) Općina NAZIV OPĆINE nadležni Područni konzervatorski ured/Područna konzervatorska služba provodi istraživanje o kulturno-povijesnoj vrijednost i utvrđuje način zaštite.

III.
Konačnu Odluka o proglašenju DOBRA OD LOKALNOG ZNAČENJA (NAVESTI VRSTU) iz točke I. čega dobrom od lokalnog značenja s odredbama o načinu i uvjetima njihove zaštite te sredstvima potrebnim za provedbu ove Odluke donosi Općinsko vijeće uz prethodnu suglasnost nadležnog tijela iz točke II. ove odluke.

IV.
Ova Odluka stupa na snagu osmog dana od dana objave u „Službenom glasniku“ Općine NAZIV OPĆINE, te se dostavlja Ministarstvu kulture i medija te nadležnom Područnom konzervatorskom uredu/Područnoj konzervatorskoj službi.

PREDSJEDNIK OPĆINSKOG VIJEĆA

PRILOG 3.

Ime institucije/udruge/pojedinca

Adresa

e-mail adresa

Telefon

Datum

Naziv Općine

Načelnik općine

Adresa

Predmet: Prijedlog za zaštitu dobra od lokalnog značenja, naziv spomenika, adresa, katastarska čestica

Poštovani,

U *ime naselja* se nalazi spomenik posvećen *komu, čemu* (*pojedincu – ime, značaj za povijest zajednice, poginulim borcima i žrtvama fašističkog terora poginulim tijekom Drugog svjetskog rata*), a koji je podignut *datacija*.
Opis spomenika (npr. spomenik je izrađen od kamena, granita, betona, a na ploči su upisana imena. Autor spomenika je (ukoliko je poznato). Opis stanja spomenika (spomenik je zapušten, oštećen uslijed djelovanja atmosferskih prilika, devastiran (na koji način).

S obzirom na značaj spomenika za lokalnu zajednicu, njenu prošlost te počast žrtvama, predlažemo Općini *naziv općine*/Gradu *ime grada* da donese odluku o proglašenju predmetnog spomenika dobarom od lokalnog značenja, a prema članku 22. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 145/2024).

Potpis

Pečat (ukoliko postoji)

Popis literature:

Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske (NN 19/2023)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 145/24)

NN 46/2025 (14.3.2025.), Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva kulture i medija

Primjer obrasca za izradu Katastra obilježja Antifašističke borbe i Domovinskog rata, Općina Malinska – Dubašnica, autor Darko Fanuko

Ustav Republike Hrvatske,
https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_01_8_121.html

Tihana Pupovac Nevena Škrbić Alempijević, Pristup socijalističkim spomenicima danas, Studia ethnologica Croatica, vol. 29, str. 11–18, Zagreb, 2017.